

ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ САМОВИРАЖЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

THE JUSTIFICATION OF THE MODEL OF DEVELOPMENT OF THE CULTURE OF SELF-EXPRESSION OF FUTURE EDUCATORS OF PRE-SCHOOL ESTABLISHMENTS

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти – розвитку культури самовираження. Зокрема, розкривається сутність понять «культура», «індивідуальна культура», «самоорганізована діяльність». Основна увага зосереджується на теоретико-методичних засадах розвитку культури самовираження майбутніх фахівців дошкільної освіти у художній діяльності. Висвітлюються структурні компоненти, критерії, показники (організаційно-аксіологічний, комунікативний, креативний) та рівні сформованості досліджуваного явища. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтовується методика формувального експерименту. Зазначається також, що концепція дослідження забезпечується єдністю методологічного, теоретичного та методичного аспектів.

Ключові слова: готовність до інноваційної педагогічної діяльності, творча діяльність, культура, індивідуальна культура, культура самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Статья посвящена одной из актуальных проблем подготовки будущих воспитателей дошкольных учреждений – развития культуры самовыражения. В частности, раскрывается сущность понятий «культура», «индивидуальная культура», «самоорганизуемая деятельность». Основное внимание сосредотачивается на теоретико-методических основах развития культуры самовыражения будущих воспитателей дошкольных учреждений в художественной деятельности. Освещаются структурные компоненты, критерии, показатели (организационно-аксиологический, коммуникатив-

ный, креативный) и уровни сформованности исследуемого явления. На основании анализа психолого-педагогической литературы обосновывается методика формирующего эксперимента. Отмечается также, что концепция исследования обеспечивается единством методологического, теоретического и методического аспектов.

Ключевые слова: готовность к инновационной педагогической деятельности, творческая деятельность, культура, индивидуальная культура, культура самовыражения будущих воспитателей дошкольных учреждений.

The article is devoted to one of the urgent problems of training future teachers of preschool institutions - the development of a culture of self-expression. In particular, the essence of concepts "culture", "individual culture", "self-organized activity" is revealed. The main attention is focused on the theoretical and methodological principles of developing the culture of expression of future specialists in preschool education in artistic activities. Structural components, criteria, indicators (organizational-axiological, communicative, creative) and levels of formation of the investigated phenomenon are covered. On the basis of the analysis of psychological and pedagogical literature, the method of forming experiment is substantiated: pedagogical conditions, forms and methods of development of the culture of expression of future educators of the institution of preschool education are determined. It is also noted that the concept of research is ensured by the unity of methodological, theoretical and methodological aspects.

Key words: readiness for innovative pedagogical activity, creative activity, culture, individual culture, culture of self-expression of future educators of pre-school establishments.

УДК 37.211.24

Онищук І.А.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії і методики
дошкільної освіти
Кременецької обласної
гуманітарно-педагогічної
академії імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Процеси трансформації системи освіти нашої держави зумовили необхідність якісних змін у підготовці майбутніх педагогів, оскільки суспільство гостро потребує фахівця з високим рівнем культури, здатного продукувати прогресивні ідеї, знаходити ефективні вирішення поставлених задач, готового до інноваційної педагогічної діяльності, творчості загалом. Саме про це йдеться у Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, законах «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту» та інших нормативних документах, які регламентують освітню діяльність. Особливо гостро ця проблема постає для закладів вищої освіти у процесі підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО), які покликанні першими реагувати на вимоги часу, створюючи сприятливі умови для розвитку кожної зростаючої особистості [2; 6], що зазначено у

Базовому компоненті дошкільної освіти України. Отже, актуальною є реалізація особистісно орієнтованого підходу, ключовим моментом якого повинна бути педагогічна інноватика як запорука самовираження, самовизначення та самореалізації суб'єктів освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Натепер значущі питання проблеми самовираження та самореалізації студентської молоді висвітлено у працях з філософії, психології, педагогіки, а саме: розвиток особистості в процесі професійного становлення (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, О. Леонтьєв, В. Кремень, В. Луговий, О. Сухомлинська, Л. Рубінштейн та інші); становлення особистості як суб'єкта педагогічної діяльності, цілісність професійно-педагогічної підготовки (В. Бондар, Н. Бібік, В. Кузь, С. Гончаренко, В. Гриньова, В. Загвязинский, І. Зязюн, Н. Кичук, В. Кра-

вель, М. Кузьміна, Н. Ничкало, С. Максименко, О. Пехота, О. Пометун, В. Семиченко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Р. Хмелюк, А. Хуторської, Н. Юсуфбекова); особливості інноваційної педагогічної діяльності вихователя ЗДО (Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Жаровцева, А. Залізник, Л. Зданевич, І. Дичківська, Л. Загородня, Н. Денисенко, І. Луценко, Н. Лисенко, О. Листопад, М. Машовець, І. Мардарова, Т. Поніманська, І. Рогальська-Яблонська).

З-поміж важливих якостей майбутнього педагога закладу дошкільної освіти фахівці виділяють суб'єктну відповідальність (Т. Гурлева), пізнавальні устремління (Є. Голобородько), потребу у самоздійсненні (Т. Титаренко), психологічну культуру (В. Рибалка), смисложиттєві цінності (Р. Зрайко), саморегуляцію (Г. Грибенюк), здатність до інноваційної педагогічної діяльності, мобільність (Г. Куценко), креативність (В. Виноградова-Бондаренко, Р. Пономарьова, Р. Семенова), самосвідомість, рефлексію, упевненість у собі, винахідливість, уміння співчувати іншим людям (В. Бондар), здатність до особистісної самореалізації (Г. Беленька); індивідуальну культуру, здатність до самоорганізованої діяльності (О. Кононко, О. Омельченко).

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Необхідність ґрунтовного вивчення проблеми розвитку у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти культури самовираження, зокрема у художній діяльності, зумовлена низкою суперечностей між такими факторами:

- запитом суспільства на майбутнього фахівця ЗДО високої культури та зниженням загальної культури сучасної студентської молоді;

- потребою закладів вищої освіти у рекомендаціях щодо діагностики рівнів сформованості у студентів культури самовираження як особистісного феномену та дефіцитом інформації стосовно критеріїв, показників її оцінки;

- затребуваністю педагогічною практикою сучасних технологій окультурення студентської молоді та фактичною відсутністю методичних розробок відповідної спрямованості.

Мета статті. Відповідно до актуальності та практичної значущості мета статті – на основі аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтувати методіку розвитку культури самовираження майбутніх фахівців дошкільної освіти (компоненти, критерії і показники, педагогічні умови, форми, методи тощо), окреслити основні напрями дослідницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. За висновками науковців, культура є прогресом у духовному самовдосконаленні; набір кодів, які вказують людині на необхідність певної поведінки, забарвленої певними переживаннями і думками; форми і способи самопізнання, накопичення досвіду, самовираження [3; 5]. Властивості компонен-

тів культури: інтегративність, прояв в діяльності, динамічність. Індивідуальна культура особистості має прояв у самопрезентації себе, що транслюється через самовираження, яке сприяє самовдосконаленню особистості та передбачає гармонію зовнішніх проявів та внутрішніх особливостей (за О. Кононко, О. Омельченко). Основоположним елементом індивідуальної культури є культура самовираження [2; 5].

З огляду на вищенаведене поняття «культура самовираження майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти» можна розуміти як самоорганізовану діяльність, що відповідає вимогам і нормам, зумовлює розвиток особистості, здатної адекватно будувати професійну діяльність, аналізувати та у традиційний й нестандартний спосіб розв'язувати освітні проблеми, самовизначатися, самореалізовуватися, самовдосконалюватися, виявляти творчість у соціально й особистісно значущих напрямках [1; 2; 5; 6; 7].

Теоретико-методичні засади розвитку культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у художній діяльності становлять концепція, структурні компоненти, критерії та показники розвитку культури самовираження, педагогічні умови, методи та форми організації художньої діяльності у закладі вищої освіти.

Концепція дослідження забезпечується єдністю *методологічного, теоретичного та методичного* аспектів. Зокрема, *методологічний* аспект засвідчується реалізацією у дослідженні системного (організація художньої діяльності студентської молоді на основі інтеграції), діяльнісного (актуалізація суб'єктної позиції майбутніх фахівців, вдосконалення уміння свідомо визначати мету, планувати художню діяльність, обирати адекватні способи розв'язання проблем, регулювати та контролювати власні дії й поведінку, аналізувати та оцінювати їх наслідки), особистісно орієнтованого (уможливлення вияву самостійності, креативності, впевненості у собі, своєрідності, індивідуальних уподобань, здатності до рефлексії та прийняття адекватних ситуації рішень), аксіологічного (вдосконалення ціннісно-сислової позиції, вправлення у здатності виявляти базові моральні якості) та культурологічного (позитивне ставлення студентської молоді до самовираження як показника особистісного зростання) підходів.

Теоретичний аспект розкриває теоретичні засади, психолого-педагогічні та методичні дефініції, покладені в основу визначення сутності провідних понять, критерії, показники, рівні сформованості компонентів, типи особистісного та професійного самовираження студентської молоді, психолого-педагогічні умови оптимізації освітнього процесу.

Методичний аспект передбачає створення методичного забезпечення процесу розвитку у

майбутніх вихователів ЗДО культури самовираження у художній діяльності, перевірку ефективності цього процесу.

Зазначимо, що *провідною ідеєю концепції* є положення, згідно з яким досліджуваний феномен є особистісним інтегралом, проявляється у самоорганізованій діяльності (у меті, мотивації, способах дій, проміжних й кінцевих продуктах) і визначається системою пріоритетних життєвих, професійних та культурологічних цінностей.

Структурними компонентами культури самовираження майбутніх фахівців дошкільної освіти у художній діяльності визначено когнітивний (система знань студентів), емоційно-ціннісний (система ставлень студентів до досліджуваного явища), поведінковий (система дій майбутнього педагога).

Критеріями сформованості культури самовираження майбутнього педагога є основні вектори професійної діяльності, які засвідчують її ефективність: *організаційно-конструктивний, аксіологічний, комунікативний та креативний*.

Організаційно-конструктивний критерій визначається за допомогою таких показників: здатність доцільно організовувати життєдіяльність, оптимізувати процес учіння, раціонально використовувати свій вільний час; планувати, самостійно регулювати та контролювати власні дії, прогнозувати їх результативність та наслідки для справи, себе та оточуючих людей; висота якісно-кількісних показників результатів професійної діяльності, уміння їх об'єктивно оцінити, обґрунтувати, відстояти.

Аксіологічний критерій діагностується за такими показниками: знання змісту понять «педагогічні цінності», «морально-духовні цінності», «професійна культура» та «культура самовираження»; уміння аналізувати педагогічні цінності як норми, що регламентують професійну діяльність; здатність визначати гуманістичні параметри діяльності педагога та орієнтуватися на них у своїй поведінці; мотивація досягнення, прагнення високих стандартів якості та результативності освітньої діяльності.

Показниками комунікативного критерію є володіння уміннями налагоджувати партнерську взаємодію, продуктивне ділове й щире особистісне спілкування, ефективну роботу у команді; здатність презентувати себе, самовиражатися у соціально прийнятний спосіб, домовлятися, узгоджувати позиції, вирішувати проблеми у мирний спосіб; володіння вербальними й невербальними засобами, умінням відчувати задоволення від спілкування та спільної діяльності.

До *креативного критерію* належать такі показники: здатність відходити від шаблону, відтворення готового зразка, виявляти творчу ініціативу; уміння по-новому бачити матеріал, шляхи його

оновлення та збагачення; інтерес до невідомого, ризикованого, яке не гарантує успіх; продукування оригінальних ідей, нестандартних рішень; вияв самобутності в результатах освітньої діяльності; прагнення до творчої самореалізації у процесі та продуктах професійної діяльності.

Доречно зауважити, що у процесі дослідження рівнів сформованості кожного із структурних компонентів культури самовираження за визначеними критеріями та показниками також враховувалася система знань студентів (когнітивний компонент), їхнє ставлення до досліджуваного явища (емоційно-ціннісний компонент) та *особливості професійної діяльності* (поведінковий компонент – способи дій, прояви креативності, якісно-кількісні показники результатів, характер самооцінки).

Для вивчення стану розвитку культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти добиралися спеціальні діагностичні методи, які дозволили визначити рівень сформованості кожного структурного компонента. На основі аналізу отриманих якісно-кількісних результатів експериментальної роботи визначено **типологію досліджуваного явища** відповідно до пріоритетних векторів педагогічної діяльності та наукового підходу до культури самовизначення як до особистісного феномену: *перший тип – духовно орієнтований, другий – особистісний, третій – суб'єктний, четвертий – базовий, п'ятий – деструктивний*.

На основі праць фахівців визначено **педагогічні умови, форми та методи** організації професійно-педагогічної діяльності майбутніх фахівців дошкільної освіти у закладі вищої освіти.

Перша умова – зміни концептуального обґрунтування дисциплін в закладі вищої освіти з репродуктивно-продуктивної спрямованості на творчу, ціннісно-смыслову, духовну.

Друга умова – включення до змісту освіти природних, соціальних, загальнокультурних, національних, духовних чинників, визначальних для створення співтворчого середовища, сприятливого для розвитку культури самовираження майбутнього фахівця.

Третя умова – конструювання змісту художньої освіти на інтегративній основі, яка надасть імпульсу процесу розвитку культури самовираження майбутнього педагога.

Четверта умова – забезпечення балансу в освітньому процесі двох різноспрямованих векторів: з одного боку, розвитку у студентів прагнення до самовираження, самореалізації, самоствердження, саморозвитку, усвідомлення себе суб'єктом освітнього процесу, індивідуальністю, а з іншого – розвитку потреби та здатності до взаємодії, співпраці, культурного діалогу.

Заявлені педагогічні умови потребують перевірки ефективності на практиці закладів вищої

освіти. Зазначимо, що повноцінний процес самовираження передбачає створення у студента бажаного образу себе – особистості, яка реалізує себе у педагогічній діяльності, вільно проявляє можливості та реалізує здібності, отримує нову інформацію про себе та світ, виражає власні почуття та переконання, орієнтується на систему життєво важливих цінностей (морально-духовних).

З метою повноцінного самовираження у професійній діяльності студенту належить оволодіти умінням організувати себе, свій час, діяльність, упорядковувати, регулювати, контролювати й оцінювати зроблене самостійно. Готовність до самоорганізації – інтегральна якість особистості, що проявляється у потребі, здатності й рішучості здійснювати упорядковану свідому діяльність з організації та управління собою. Для її формування слід розвинути у майбутніх педагогів такі здібності:

- організувати й поетапно виконувати необхідну для самовираження у професії діяльність;
- здійснювати її корекцію;
- враховувати проміжні результати;
- вдосконалювати виконання педагогічної діяльності.

Ідеться про формування у майбутніх фахівців дошкільної освіти умінь планувати, організувати, адекватно оцінювати, своєчасно коректувати й вдосконалювати процес професійного самовираження та його результати.

Висновки. На основі здійсненого аналізу наукових праць з філософії, психології, педагогіки та інших наук нами обґрунтована модель розвитку культури самовираження майбутніх вихователів ЗДО, яка потребує перевірки своєї ефективності на практиці (в освітньому процесі закладів вищої освіти). Перспективу подальшого пошуку вбачаємо у висвітленні результатів контрольного зрізу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зязюн І.А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2000. № 1. С. 11–24.
2. Кононко О.Л. Методологія та методи дослідження з дошкільної педагогіки: навч. посіб. зі спец. 8.01010101 «Дошкільна освіта». Ніжин: НДУ ім. Гоголя, 2017. 165 с.
3. Кримський С.Б. Культура розкриває внутрішню безмежність людини. Культурологічна думка. 2009. № 1. С. 18–26.
4. Омельченко Е.А. Самовиражение и культура самовыражения педагогов и студентов педагогических ВУЗов. Теория и практика образования в современном мире: материалы II Международной научной конференции. СПб.: Реноме. 2012. С. 11–14.
5. Беленька Г.В., Богиніч О.Л., Борисова З.Н. Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці: монографія / за заг. ред. І.І. Загарницької. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 310 с.
6. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: підручник. К.: Міленіум, 2006. 344 с.